

Carmen Escu Müller, *Evaluări ale opiniei publice românești asupra fascismului italian (1922-1943)*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016, 414 p.

Autoarea Carmen Escu Müller a întreprins o cercetare cu totul inovatoare pentru istoriografia română: analiza reflectării fascismului italian în presa românească, atât de dreapta, cât și de stânga, și în alte surse ale opiniei publice, în intervalul temporal 1922-1943. Lucrarea recenzată reprezintă o premieră pentru scrisul istoric de la noi, din perspectiva metodologiei aplicate – cercetarea presei românești în legătură cu un subiect internațional, cât și datorită meticulozității cu care cartea a fost gândită și redactată.

Bornele cronologice sunt bine definite, de la instaurarea fascismului în Italia de către Benito Mussolini, până la arestarea sa, în anul 1943. Lucrarea este concepută în jurul celor mai importante evenimente din istoria fascismului italian, autoarea dând dovadă de capacitate hermeneutică în analiza acestora. Ea a parcurs minuțios următoarele etape, reflectate în structura cărții: *Capitol introductiv; Fascismul italian – marșul către putere – evaluări românești; Tratatul de amicitie și colaborare cordială româno-italian (1926); Perspectiva opiniei publice democratice de stânga asupra fenomenului fascist italian 1922-1927; Percepția opiniei publice de dreapta asupra fascismului italian – anii 1924-1930; Războiul italo-etioopian în dezbaterea opiniei publice românești; Sfârșitul regimului fascist – iulie 1943; Concluzii.*

La baza cercetării a stat studierea în detaliu a zece ziare românești ale vremii: *Îndreptarea, Viitorul, Adevărul, Dimineața, Universul, Cuvântul, Patria, Aurora, Curentul și Neamul Românesc*. Carmen Escu Müller a consultat studii redactate în perioada tratată, fonduri arhivistice, analizând

într-o manieră obiectivă atât articolele de dreapta, profasciste, cât și cele de stânga, antifasciste, astfel încât cercetarea să fie una corectă și etică din punct de vedere istoriografic. De pildă, se observă atenția constantă a cercurilor de opinie românești față de actele puterii din peninsula: „Interesul opiniei publice românești față de fascismul italian este constant și major”, atingând „cote maxime înainte și în timpul războiului italo-abisinian [1935-1936]”.

Pe de altă parte, exegeza autoarei asupra presei de dreapta și a celei de stânga relevă aspecte inedite, cu atât mai mult cu cât accentul cade asupra ideologiei care le inspiră. Diferența de viziune politică asupra fascismului italian între cele două tabere este evidentă. Dacă presa de dreapta (ziarele *Cuvântul*, *Curentul*) consideră fascismul un fenomen nou, eficient în combaterea socialismului, de partea cealaltă, presa de stânga (*Adevărul*, *Dimineața*) califică fascismul drept o falie în dezvoltarea statului, un inamic al democrației:

„În presa de dreapta, fascismul este receptat ca un fenomen nou, deosebit de oportun și eficient în anihilarea anarhismului socialist, chiar prin violența, tolerată, la început, de necesitatea pacificării Italiei. [...] Presa de stânga, în general antifascistă, consideră regimul instaurat în Italia, în octombrie 1922, o cezură în dezvoltarea progresistă a statului, în sensul că fascismul a anihilat brutal democrația și drepturile de exprimare ale muncitorimii, a distrus drepturile individuale și colective, valorile politice care făcuseră posibilă societatea modernă.”

În discuția asupra genezei fenomenului istoric tratat se reliefează următoarea problematizare: cum a fost receptată de România interbelică instaurarea fascismului în Italia? Autoarea ne răspunde cu ingeniozitatea reflectată de rigoarea cu care a selectat cotidienele analizate. Evaluarea sa se bazează pe luarea în considerare a unui context internațional mult mai amplu, care cuprinde cazul Fiume și valul presiunilor revoluționare din partea socialismului italian. Acest regim politic este văzut ca o soluție de criză, într-o situație de forță majoră, interesul cotidienele românești centrându-se și pe tensiunile politice din interiorul Italiei, pe criza de guvern, luându-se în discuție și elementele războiului civil desfășurat între fasciști și socialiști, pentru ca, în cele din urmă, fascismul să fie prezentat drept „locul geometric al spiritului public italian, un reactiv inhibitor, de reacțiune inevitabilă la bolșevism, fără a avea însă autonomie legitimă în absența termenului opus”, dar mai ales „bolșevismul de-andoaselea”.

În acest context, deosebit de interesantă este viziunea lui Vasile Marin asupra fascismului italian. Fruntașul legionar redactează, sub coordonarea profesorului P.P. Negulescu, care se dezice de opiniile doctorandului său, teza de doctorat intitulată *Fascismul: organizarea constituțională a statului corporativ italian*, în care se observă un amestec al discursului de tip academic cu cel de tip politico-ideologic. În primul rând, Marin face o analiză a originilor doctrinelor fascismului și corporatismului, găsim că doctrina fascistă își află originile „în gândirea filosofică, istorică și juridică germană (Hegel, Treitschke, Ihering, Giercke, Gerber), dar și în gândirea filosofică franceză: Georges Sorel și Léon Duguit”. De asemenea, Vasile Marin îl ia în discuție și pe liderul fascismului italian, Benito Mussolini, pe care îl caracteriza drept „acest elev al lui Nietzsche și adept sânguritor al lui Sorel”.

O altă analiză interesantă a autoarei volumului este cea asupra Tratatului de amiciție și colaborare cordială româno-italian. Construcția acestui capitol este una de la general spre particular, prezentând, mai întâi, aspectele generale și importante ale tratatului, pentru ca apoi, să aducă în atenție reflectarea lui în presa vremii:

„Tratatul a intrat în vigoare la 18 iulie 1927, a fost semnat pe o perioadă de șase luni, apoi, începând din 1932, a fost prelungit din șase în șase luni, ultima dată la 17 ianuarie 1934, când Mussolini nu a mai vrut să-l prelungească, fiind interesat mai mult de ieșirea din Societatea Națiunilor și de consolidarea relațiilor cu Ungaria. Tratatul putea fi denunțat sau reînnoit cu un an înainte de expirarea termenului”.

În aceeași măsură ne sunt oferite informații despre prevederi ale tratatului: „România și Italia se obligau să-și acorde sprijin mutual și colaborare cordială pentru păstrarea ordinii internaționale, pactul nu conținea nicio clauză de asistență militară”. În privința acestei problematice, autoarea a cercetat opt cotidiene ale vremii (*Îndreptarea, Viitorul, Adevărul, Dimineața, Universul, Cuvântul, Patria și Aurora*), putându-se observa, din nou, onestitatea în documentare a cercetătoarei, care a abordat atât periodice de stânga, cât și de dreapta, ținând la verticalitatea unei cercetări împlinite. Din toate ziarele consultate, aflăm că numai oficiosul guvernamental *Îndreptarea* prezintă o opinie favorabilă, chiar elogioasă despre tratat. Autorul articolului din gazetă considera „Pactul cu Italia un mare succes diplomatic, alături de alegerea României, pe timp de trei ani, în Consiliul Societății Națiunilor”. Pe de altă parte, presa de stânga, în special cotidianul *Adevărul*, nu se putea împăca să nu facă o critică la adresa

documentului, aducând argumentul că acest tratat „nu garantează granițele României”.

La fel de importantă este reflectarea războiului italo-etioopian în publicistica românească a vremii. Cercetarea impresionează atât prin cantitatea articolelor analizate (879 de articole în *Adevărul* și 774 în *Curentul*, însumând un total de 1653 de articole), cât și prin capacitatea autoarei de a reliefa cele mai importante aspecte ale tematicii vizate. *Adevărul* publica articole critice la adresa războiului, și mai ales la adresa vinovăției Italiei fasciste. B. Brănișteanu considera că „izbucnirea acestui război ar pune Societatea Națiunilor într-o ipostază dificilă, pentru că, din situația de a fi o promotoare a păcii, ar deveni un instrument care ar asigura statelor puternice prilejul de a declanșa războaie...”. *Curentul*, ziar de dreapta, prin intermediul directorului său, Pamfil Șeicaru, se poziționa clar de partea Italiei, împotriva Angliei, accentuând legitimitatea „drepturilor de expansiune italiană în Etiopia”.

La finalul volumului, autoarea prezintă reflectarea sfârșitului regimului fascist în Italia (1943) în ziarele *Curentul* și *Universul*, concluzionând că în cuprinsul celor două cotidiene „nu a fost sesizată amploarea evenimentelor, considerată o schimbare de guvern. Ziariștii de la cele două publicații nu au sesizat fascismul italian ca fiind o forță compatibilă cu natura regimului din România, concentrându-se asupra proximității războiului și a pericolului sovietic. Termenul folosit de cele mai multe ori despre evenimentele din 25 iulie 1943 este de «schimbare de guvern», nu lovitură de stat, așa cum a fost, de fapt”, toate acestea datorându-se și faptului că „presa se afla sub constrângerile unui regim dictatorial, ceea ce nu-i permitea o dezbatere liberă asupra problemelor privind căderea fascismului”.

Volumul *Evaluări ale opiniei publice românești asupra fascismului italian (1922-1943)* impresionează prin complexitatea cercetării și prin etapele multidimensionale ale realizării. Cartea se definește prin pluridisciplinaritate, fiind construită și ca o istorie evenimentială, o istorie a ideilor, o microistorie, autoarea dovedind o impresionantă capacitate de analiză aplicată, având vaste cunoștințe în domeniul ziaristicii perioadei istorice pe care o supune cercetării.

GABRIELA AVRAM
Universitatea din București